

Náboženská sloboda na príklade politiky apartheidu v Juhoafrickej republike

Dávid Maukš

ÚVOD

Príspevok priblíži moderný pojem náboženskej slobody tak, ako ho definujú najvýznamnejšie medzinárodnoprávne dokumenty, ale aj samotní predstavitelia Cirkvi, a tým ukáže ako sa determinovalo právo na náboženskú slobodu tak, ako ho poznáme dnes. Sekundárne poukáže na nie až tak dávny príklad z minulosti, na obdobie politiky apartheidu v Juhoafrickej republike (ďalej aj JAR), ktorá bola založená na potláčaní mnohých základných ľudských práv a rasovej diskriminácii svojho vlastného obyvateľstva. Dalo by sa očakávať, že medzi takto potláčané práva bude patriť aj náboženská sloboda. No napriek tomu ústava JAR z roku 1961 slávnostne sľubuje pokornú podriadenosť parlamentu Bohu a zodpovednosť voči nemu, čím sa jednoznačne prikláňa ku konceptu náboženskej slobody. Bolo tomu, ale naozaj tak?

Hlavným cieľom príspevku je poukázať na všetky prvky, ktoré musia byť naplnené, aby sme mohli hovoriť o náboženskej slobode a ukázať na jednom príklade, ako sa dá náboženská sloboda zneužiť, i keď je jej ochrana zakotvená v samotnej ústave krajiny. Problematika obmedzovania náboženskej slobody je stále aktuálnou aj v našom priestore, keďže táto sloboda bola v predchádzajúcom režime dlhé obdobie potláčaná.

1 POJEM NÁBOŽENSKÁ SLOBODA

Článok sa zaoberá skúmaním aspektu náboženskej slobody v JAR počas obdobia politiky apartheidu (1948 – 1991), preto je na úvod nutné vymedziť pojem náboženská sloboda a poskytnúť krátky historický exkurz. Existuje záväzná právna definícia pojmu náboženská sloboda alebo je vysvetlenie tohto pojmu ponechané na právnu vedu? Ako pristupujú jednotlivé organizácie k jej definovaniu, a ako dobovo vnímala cirkevná štruktúra jeho aplikáciu v JAR počas apartheidu?

Abstract

The article presents the issue of religious freedom in the Republic of South Africa during the apartheid policy. In the first part, it discusses the concept of religious freedom in current international legal regulations, also the historical and modern development of religious freedom from the point of view of the Catholic Church, as well as the regulations of canon law. In the second part, it analyzes the legislation approved during apartheid and points out the impact these regulations had on religious freedom in the country. The main purpose of the article is to highlight all the elements that must be fulfilled in order to be able to talk about religious freedom and to show on one example how religious freedom can be abused, even if its protection is guaranteed in the very constitution of the country.

Keywords

religious freedom, apartheid, Republic of South Africa, history of Church law, Catholic Church, discrimination

Author

Mgr. Dávid Maukš
Katedra občianskeho práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
mauksdavid@gmail.com

Cite

MAUKŠ, Dávid. Náboženská sloboda na príklade politiky apartheidu v Juhoafrickej republike. In *Historia et theoria iuris*, 2024, roč. 16, č. 1, s. 32 – 43.

1.1 VYBRANÉ MÍLNÍKY V PRÁVNO-HISTORICKOM VÝVOJI PROBLEMATIKY NÁBOŽENSKEJ SLOBODY

Formálny koncept náboženskej slobody je moderného rázu, prvotné začiatky môžeme datovať približne do 18. storočia, kedy bolo právo naň po prvýkrát zakotvené v prvých liberálnych ústavách.¹ Za svoj vznik vďaka predovšetkým západnej civilizácii, ktorá sa ho mnohé stáročia snažila koncipovať do ucelenej podoby,² čo sa podarilo predovšetkým v období po 2. svetovej vojne.³

Prvý dôležitý historický mílnik⁴ z pohľadu náboženskej slobody, môžeme badať v Rímskej ríši. Išlo o tzv. Galériusov edikt z roku 311, známy aj pod názvom serdický edikt.⁵ Vďaka nemu prestalo prenasledovanie ranných kresťanov, ktorí si mohli slobodne zakladať svoje bohoslužobné miesta. Milánsky edikt z roku 313 radikálne zmenil situáciu aj pre kresťanstvo, keďže bola univerzálne darovaná náboženská sloboda a všetky trestné postihy kresťanov sa skončili.⁶ Od tohto obdobia sa z rímskeho sveta stával kresťanský svet (*orbis Christianus*) a kresťanstvo začalo žiť aj právne,⁷ keďže Cirkev začala užívať všetky práva a privilégia predtým vyhradené výlučne štátom uznaným pohanským kultom.⁸

Počas stredoveku, v neskoršom právnom vývoji v otázke náboženskej slobody, išlo predovšetkým o bilaterálnu *ad hoc* ochranu vybraných náboženských skupín. Primárnu úlohu tu zohrávala predovšetkým zásada: *cuius regio, eius religio*, teda: „koho panstvo, toho náboženstvo“. Významným medzníkom v politickom vývoji, ako aj filozofickom zmýšľaní sa stalo reformné hnutie v Cirkvi. Právo na náboženskú slobodu sa začalo objavovať v protestantskej reformácii, čo smerovalo k pochopeniu potreby náboženskej tolerancie v Európe.⁹ Historicky prvými determinujúcimi medzinárodnými zmluvami, kde bola čiastočne zahrnutá aj otázka náboženskej slobody boli predovšetkým Augsburgský náboženský mier (1555), Vestfálsky mier (1648) a Viedenská mierová zmluva (1815).¹⁰

Relevantným krokom k ochrane náboženskej slobody v 20. storočí, hoci neúspešným, bol režim, ktorý sa rozvinul po 1. svetovej vojne prostredníctvom čl. 22 Paktu Spoločnosti národov, ktorý zaručoval slobodu svedomia a náboženstva. Táto ochrana zahŕňala individuálne, ako aj kolektívne náboženské práva.¹¹ Systém ochrany zlyhal s neschopnosťou Spoločnosti národov reagovať na politické dianie pred vypuknutím 2. svetovej vojny.

1 BAROŠ, Jiří. *Liberalismus a náboženská svoboda*. In *Revue církevního práva*, 2013, č. 55-2, s. 19.

2 MADAN T. N. *Freedom of Religion*. In *Economic and Political Weekly*, 2003, vol. 38, no. 11, s. 1034.

3 TÍŽIK, Miroslav. Vplyv právnej regulácie na rozvoj náboženského života v SR. In *Sociológia*, 2019, roč. 37, č. 1, s. 2.

4 K ďalším mílnikom pozri aj DOWLEY, Tim. *Atlas of Christian History*. Minneapolis: Fortress Press, 2016. 176 s.

5 MCGRATH, Alister E. *Dějiny křesťanství – úvod*. Preklad Markéta Hofmeisterová. Praha: Volvox Globator, 2014, s. 72.

6 „...kresťanom a všetkým ostatným dávame slobodnú voľbu zvoliť si náboženstvo, aké chcú... dali sme kresťanom slobodné a neobmedzené dovoľenie k výkonu ich náboženstva.“ Citované podľa HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva I.: Evropa a USA*. Praha: Karolinum, 2006, s. 28.

7 Cirkev sa začala považovať za právnickú osobu, čo v sebe zahŕňalo aj právo vlastníť majetok a voľne s ním disponovať. Taktiež sa kresťanským duchovným povolilo využívať imunity a Cirkev získala mnoho ďalších právnych oprávnení. K tomu pozri VLADÁR, Vojtech. *Dějiny církevního práva*. Praha: Leges, 2017, s. 85 – 86.

8 Tamže, s. 85. ARDELAN, Ben-Oni. The Bible and religious freedom. In *Kairos: Evangelical Journal of Theology*, 2010, vol. 4, no. 2, s. 182 – 183.

9 SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Dizertačná práca. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, Právnická fakulta, 2007, s. 25 – 26.

10 SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: antika a středověk*. Praha: Grada, 2013. 432 s.

11 MRÁZEK, Josef. Ochrana menšin z hlediska mezinárodního práva. In *Právník*, 1993, roč. 132, č. 6, s. 478.

Dnešný medzinárodnoprávny základ náboženskej slobody vznikol počas studenej vojny, kde na jednej strane USA a novovytvorený západný blok, podporovali demokratické zriadenie, a s tým spojené aj právne zakotvenie práva na náboženskú slobodu v jednotlivých medzinárodných zmluvách a ústavách daných krajín, zatiaľ čo Sovietsky zväz, ako komunistický štát a zástanca ateizmu, bol odporcom slobody jednotlivca, a teda aj náboženskej slobody, čo vyjadril jasne, keď jeho predstavitelia ihneď po získaní moci prerušili všetky styky so svätou Stolicou a anulovali všetky predtým uzatvorené medzinárodné zmluvy.¹² Náboženstvá tu síce boli tolerované ako existujúca nespochybniteľná realita, ale podliehali prísnej štátnej kontrole.¹³

1.2 NÁBOŽENSKÁ SLOBODA V POZITÍVNOPRÁVNOM CHÁPANÍ A DEFINÍCIA POJMU NÁBOŽENSTVO

Za základný predpis v problematike ochrany práva na náboženskú slobodu považujeme Chartu OSN, ktorá vo viacerých ustanoveniach spomína ochranu náboženstva, napríklad v článku 1 ods. 3, kde medzi ciele OSN patrí: „*Uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitného rázu podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.*“ Ako môžeme vidieť, v tomto prípade nejde o samotné vyjadrenie práva na náboženskú slobodu, ale len o určitú formu spolupráce a nediskriminácie na základe náboženstva, na ktorú sú naviazané ďalšie články Charty a aj iné právne predpisy. Čo všetko, ale spadá pod pojem náboženstvo tak, aby sa mu mohla poskytnúť ochrana na základe Charty?

Niektoré právnické slovníky definujú pojem náboženstvo.¹⁴ Stroudov súdny slovník¹⁵ ho definoval ako vieru alebo uctievanie boha. Nedostatkom tejto definície je nerozlišovanie medzi pojmami náboženstvo a viera. Blackov slovník¹⁶ definuje náboženstvo ako určitý vzťah k božstvu, k úcte, poslušnosti a podriadeniu sa príkazom nadprirodzených bytostí.¹⁷ Konceptný nedostatok môže nastať pri aplikácii tohto pojmu na niektoré súčasné svetové náboženstvá a skôr charakterizuje tzv. Abrahámovské náboženstvá (judaizmus, kresťanstvo a islam) založené na tradícii proroka a praotca Abraháma s ideou jediného boha.¹⁸ Napríklad budhizmus je ideovo vymedzený ako spirituálna cesta za oslobodením od utrpenia tohto sveta tzv. nirvána, a nie výhradne ako cesta uctievania bohov.¹⁹ Odlišne možno vnímať aj konfucianizmus, ktorý má primárne charakter filozofie života, morálky a poslušnosti v spoločnosti, nie výlučne cestu v uctievaní boha.²⁰ Ak by sme tieto slovníkové pojmy použili na predmetné „náboženstvá“ mohli by sme dospieť k záveru, že nejde o definíciu náboženstva.

¹² K ďalším obmedzeniam náboženskej slobody vo východnom bloku pozri bližšie VLADÁR, ref. 7, s. 527 – 528.

¹³ LERNER, Nathan. *Religion, Secular Beliefs and Human Rights: 25 Years After the 1981 Declaration (Studies in Religion, Secular Beliefs and Human Rights)*. Boston: Brill Academic Publishers, 2006, s. 23 – 24.

¹⁴ K ďalšiemu vymedzeniu pojmu náboženstvo pozri aj GUNN, Jeremy. The complexity of Religion and the Definition of „Religion“ *In International Law: Harvard Human Rights Journal*, 2003, roč. 16, s. 200 a nasl.

¹⁵ GREENBERG, Daniel (ed.). *Stroud's judicial dictionary of words and phrases*. London: Sweet & Maxwell, 2016. 2891 s.

¹⁶ GARNER, Bryan (ed.). *Black's Law Dictionary. 11th Edition*. London: Thomson Reuters, 2019. 2110 s.

¹⁷ LERNER, ref. 13, s. 5.

¹⁸ *Understanding the Three Abrahamic Faiths: Judaism, Christianity and Islam*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.dunedininterfaith.net.nz/DJCMCLG.pdf>> [cit. 2022-08-15].

¹⁹ IRONS, Edwards. *Encyclopedia of Buddhism (Encyclopedia of World Religions)*. New York: Checkmark Books, 2008, s. 15.

²⁰ KHAN, Uzma et al. *The Philosophical Thought of Confucius and Mencius, and the Concept of the Community of a Shared Future for Mankind*, s. 2 – 3. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/16/9854>> [cit. 2022-08-15].

Práve tento aspekt odlišnosti vnímal aj Najvyšší súd v USA v prípade *Torcaso v. Watkins* (1961). Išlo o spor, kedy marylandské zákony vyžadovali od štátnych úradníkov, aby pred nástupom do funkcie verejne prejavili svoju vieru v boha. Súd pritom definoval, že medzi takéto náboženstvá nepatrí ani budhizmus či taoizmus.²¹ O definovanie náboženstva sa pokúsil aj Odvolací súd Spojených štátov amerických pre tretí obvod, kedy vo svojom rozsudku *Malnak v. Yogi* (1979), stanovil tri predpoklady, ktoré by mali byť splnené, aby sme mohli hovoriť o náboženstve. Prvým predpokladom je idea riešiť základné a konečné otázky (napr. stvorenie sveta a otázka života po smrti). Druhým je, že musí ísť o komplexnú náuku a nie o izolované učenie a posledný predpoklad stanovuje, že náboženstvo musí prejavovať formálne a vonkajšie znaky ako bohoslužby, obrady, organizačnú štruktúru, snahy o propagáciu náboženstva, určenie sviatkov a podobne.²² K takto definovanému pojmu náboženstvo sa prikláňame aj my, keďže ide o extenzívny výklad, ktorý v sebe zahrňuje viacero prvkov a netýka sa len otázky viery v boha.

Zaujímavým je nedávny prípad „Konopnej cirkvi“ zo susednej Českej republiky, ktorý bol pojednávaný pred Najvyšším správnym súdom Českej republiky, ktorého rozsudok bol zverejnený pod č. j. 5 As 21/2022-83. „*V řízení o návrhu na registraci církve a náboženské společnosti je nutno ověřit, že jejím účelem je vyznávání určité náboženské víry ve smyslu § 3 písm. a) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, přičemž tato víra musí být opravdová, musí tedy dosahovat určitého stupně naléhavosti, vážnosti, soudržnosti a důležitosti. Pro posouzení, zda se jedná o víru náboženskou, lze zohlednit zejména její metafyzičnost, komplexitu, vztah k existenciálním otázkám a existenci morálního či etického systému. Víru v prospěšnost konopí bez dalšího za náboženskou považovat nelze*“.²³

1.3 NÁBOŽENSKÁ SLOBODA Z POHLADU PREDPISOV MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Medzi najvýznamnejšie medzinárodnoprávne predpisy,²⁴ v ktorých je definovaná náboženská sloboda patrí Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948), v čl. 18: „*Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva...; toto právo zahrňuje v sebe aj voľnosť zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.*“ Deklarácia vo všeobecnosti nemá právne záväzný charakter, ale konkrétne práva v nej obsiahnuté, boli implementované do iných medzinárodnoprávných predpisov. Valné zhromaždenie OSN zastáva názor, že všetky členské štáty OSN majú povinnosť presadzovať a chrániť ľudské práva a základné slobody tak, ako sú uvedené v deklarácii.²⁵ Viacerí právni teoretici sa domnievajú, že pre svoj významný charakter nadobudla Deklarácia obyčajovú, a teda záväznú podobu.²⁶ Môžeme konštatovať, že z hľadiska náboženskej slobody vychádzajú ustanovenia iných medzinárodných predpisov z ustanovení o náboženskej slobode z Deklarácie ľudských práv. Ako príklad možno uviesť Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Európsky dohovor), v čl. 9 ods. 1: „*Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť*

²¹ *Torcaso v. Watkins*, 367 U.S. 488, 81 S.Ct. 1680, 6 L.Ed.2d 982 (1961).

²² *Malnak v. Yogi*. Judgment, United States Court of Appeals, Third Circuit, Nos.78-1568, 78-1882. 1979.

²³ Predmetný rozsudok vychádza z rozsudku vo veci *United States v. Meyers*, 906 F. Supp. 1494 (D. Wyo. 1995).

²⁴ Ku komplexnému prehľadu medzinárodnoprávnej ochrany práva na náboženskú slobodu pozri bližšie SPRATEK, ref. 9.

²⁵ ZAMFIR, Ionel. *The Universal Declaration of Human Rights and its relevance for the EU*. [online]. Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/628295/EPRS_ATA\(2018\)628295_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/628295/EPRS_ATA(2018)628295_EN.pdf)> [cit. 2022-08-16].

²⁶ JANKUV, Juraj et al. *Medzinárodné právo verejné: druhá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 170.

náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi a zachovávaním obradov.“ Rovnako je štruktúrovaný napríklad aj čl. 18 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.

Európska komisia pre ľudské práva a ESLP riešili niekoľko prípadov ohľadom porušenia náboženskej slobody podľa čl. 9 Európskeho dohovoru. Primárne to boli individuálne sťažnosti doručené Komisii, pričom tá koncipovala určité závery. Tvrdila, že sa jednotlivec nemôže dovolávať čl. 9 ako ospravedlnenia svojho činu, ktorý nie je v súlade s praktickými postupmi jeho cirkvi (sťažnosť č. 11045/84).²⁷ Za posledné roky sa relevantnými stali prípady, v ktorých jednotlivci vystavovali náboženské symboly na verejnosti, napríklad prítomnosť krížov v triedach alebo nosenie moslimských šatiek na verejnosti²⁸, či otázky registrácie nových náboženských spoločenstiev. Judikatúra posledných rokov smeruje skôr k posilňovaniu kolektívnych, ako aj individuálnych práv ohľadom náboženskej slobody, v niektorých prípadoch však na úkor voľného uváženia zmluvných štátov²⁹, čím ESLP jasne vyjadril postoj ako veľmi si váži a chráni práva súvisiace s problematikou náboženskej slobody.

Vzhľadom na lokalizáciu JAR, je nutné preskúmať aj Africkú chartu práv človeka a národov. Ide o medzinárodnú regionálnu zmluvu, ktorú podpísali jednotlivé africké štáty v roku 1981. Výrazne sa inšpirovala európskymi a americkými ľudskoprávnymi predpismi a dokumentmi.³⁰ Náboženská sloboda ako taká je zakotvená v čl. 8 tejto Charty.³¹ Práve tento článok bol sporný a Egypt voči nemu uplatnil výhradu pre implementáciu Charty v súlade s islamským právom.³² Právnu úpravu náboženskej slobody nájdeme aj v rezolúcií VZ OSN č. 36/55 z roku 1981, prijatú aj kvôli politike apartheidu, pod názvom Deklarácia OSN o odstránení všetkých foriem intolerancie a diskriminácie na základe náboženstva alebo viery. Dikcia náboženskej slobody v zmysle čl. 1 ods. 1 tejto Deklarácie je totožná so znením Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Zaujímavosťou tejto rezolúcie je legálna definícia diskriminácie na základe náboženského vyznania a viery v čl. 2 ods. 2: *„...akékoľvek rozlišovanie, vylúčenie, obmedzovanie alebo uprednostňovanie na základe náboženstva, ktorého účelom alebo dôsledkom je neplatnosť alebo poškodenie uznávania, požívania alebo samotný výkon ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe.“*

1.4 NÁBOŽENSKÁ SLOBODA Z POHĽADU DEJÍN KATOLÍCKEJ CIRKVI

Otázka náboženskej slobody bola značne diskutovanou témou predovšetkým pre pápežov v 19. storočí. Zastávali prevažne striktno odmietavý postoj k tejto slobode, najmä pápeži Gregor XVI. a Pius IX.³³ Pápež Gregor XVI. sa k problematike náboženskej slobody, vyjadril

²⁷ K ďalším prípadom prejednávaných pred ESLP do roku 1990 pozri DONNA, Gomien. *Krátky sprievodca európskym dohovorom o ľudských právach*. Bratislava, 1994, s. 56.

²⁸ K tomu pozri BARTOŇ, Daniel. Omezení náboženské svobody za účelem dosažení lepšího vzájemného soužití. In *Revue církevního práva*, 2015, č. 61-2, s. 55 – 67.

²⁹ K aktuálnej judikatúre ESLP ohľadom čl. 9 Európskeho dohovoru pozri GREGOR, Martin. Aktuálne tendencie ochrany náboženskej slobody v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In *Revue církevního práva*, 2018, č. 71-2, s. 33 – 45.

³⁰ LHOTSKÝ, Ján. Specifika regionální ochrany lidských práv: africký soud pro lidská práva a práva národů. In *Cofola 2011*. Brno: Masarykova Universita, 2011, s. 4.

³¹ The African Charter on Human and Peoples Rights (1981), čl. 8: *„Zaručuje sa sloboda svedomia, povolania a slobodné vyznávanie náboženstva...“*

³² EVANS, Malcolm – MURRAY, Rachel. *The African Charter on Human and Peoples' Rights: The System in Practice 1986–2006*. 2nd Edition. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 215.

³³ MACHULA, Tomáš. Je právo na náboženskou svobodu ľudským právom? In *Revue církevního práva*, č. 2014, 58-2, s. 39.

v encyklike *Mirari Vos* (1832)³⁴: „*Tento zvrátený názor šíri na všetky strany podvody bezbožníkov, ktorí tvrdia, že večnú spásu duše je možné získať vyznaním akéhokolvek náboženstva, pokiaľ sa zachováva morálka... S napomenutím apoštola, že je jeden Boh, jedna viera, jeden krst, sa môžu báť tí, ktorí si vymýšľajú, že bezpečný prístav spásy je otvorený pre ľudí akéhokolvek náboženstva. Mali by zvážiť svedectvo samotného Krista, že tí, ktorí nie sú s Kristom, sú proti nemu.*“ Uvedené myšlienky pokračujú aj v ods. 14 danej encykliky: „*Tento hanebný prameň ľahostajnosti vedie k absurdnému a chybnému tvrdeniu, ktoré tvrdí, že sloboda svedomia musí byť zachovaná pre každého.*“ V tomto prípade vidíme veľmi rázny postoj pápeža, ako hlavného reprezentanta Katolíckej cirkvi, voči iným náboženstvám. Rovnako rázny postoj zastával aj pápež Pius IX., vo svojej encyklike *Quanta cura* (1864)³⁵, kde odsudzoval riadenie štátu, resp. spoločnosti bez ohľadu na náboženstvo: „*Lebo dobre viete, ctihodní bratia, že v tejto dobe nie je málo ľudí, ktorí, aplikujú na občiansku spoločnosť bezbožný a absurdný princíp naturalizmu, ako ho nazývajú, sa odvážia učiť, že najlepšia ústava verejnej spoločnosti a (tiež) občiansky pokrok si vyžaduje, aby ľudská spoločnosť bola riadená bez ohľadu na náboženstvo, ako keby neexistovalo; alebo prinajmenšom bez akéhokolvek rozlišovania medzi pravým náboženstvom a falošným. A proti náuke Písma, Cirkvi a Svätých Otcov neváhajú tvrdiť, že to je najlepší stav občianskej spoločnosti...*“

Zmena v tomto postoji nastala na Druhom vatikánskom koncile, v období od 29. 9. do 4. 12. 1963, sa začalo tzv. druhé obdobie tohto koncilu, pričom sa prejednávali aj otázky náboženskej slobody. Počas štvrtého obdobia bola prijatá významná deklarácia *Dignitas Humanae* (Deklarácia o náboženskej slobode).³⁶ Hneď v úvode vyjadruje nasledovný postoj: „*Tento vatikánsky snem vyhlasuje, že ľudská osoba má právo na náboženskú slobodu. Táto sloboda pozostáva z toho, že všetci ľudia musia byť chránení pred donucovaním zo strany jednotlivcov alebo spoločenských skupín a vôbec akejkoľvek ľudskej moci tak, aby v náboženskej oblasti nik nebol nútený konať proti svojmu svedomiu a nikomu sa nebránilo konať v náležitých medziach podľa vlastného svedomia súkromne i verejne, individuálne alebo v spojení s inými. Okrem toho vyhlasuje, že právo na náboženskú slobodu má svoj skutočný základ priamo v dôstojnosti osoby, ako to vyplýva zo zjaveného Božieho slova a zo samého rozumu. Toto právo človeka na náboženskú slobodu má byť uznané v právnom poriadku spoločnosti tak, aby sa stalo štátnym právom.*“ V tomto prípade je relevantné aj ustanovenie ods. 6. o tzv. starostlivosti o slobodu, kde je uznaná náboženská sloboda ako jedno zo základných nedotknuteľných ľudských práv: „*Chrániť a rozvíjať nedotknuteľné ľudské práva patrí medzi základné povinnosti každej občianskej vrchnosti. Občianska vrchnosť musí teda účinne chrániť náboženskú slobodu všetkých občanov spravodlivými zákonmi a inými vhodnými prostriedkami tvoriť priaznivé podmienky na rozvoj náboženského života, aby občania mohli naozaj vykonávať svoje náboženské povinnosti...*“ Schválením Deklarácie o náboženskej slobode sa razantne zmenil postoj Katolíckej cirkvi, ak ustanovenia tohto textu porovnáme s encyklikami pápežov Pia IX. a Gregora XVI. Aj neskorší pápež Benedikt XVI. priznal, že učenie Deklarácie o náboženskej slobode je v priamom rozpore s učením encykliky *Quanta cura* pápeža Pia IX. a znovu tak potvrdil, aký by mal byť moderný postoj Cirkvi k problematike ohľadom náboženskej slobody.³⁷

Počas Druhého vatikánskeho koncilu bola schválená aj *Nostra Aetate*, teda Deklarácia o postoji cirkvi k nekresťanským náboženstvám,³⁸ aj kvôli politike apartheidu v JAR. Katolícka

³⁴ Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.papalencyclicals.net/Greg16/g16mirar.htm>> [cit. 2023-10-19].

³⁵ Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9quanta.htm>> [cit. 2023-10-19].

³⁶ VLADÁR, ref. 7, s. 548.

³⁷ RATZINGER, Joseph. *Principles of Catholic Theology: Building Stones for a Fundamental Theology*. San Francisco: Ignatius Press, 1987, s. 381.

³⁸ VLADÁR, ref. 7, s. 548.

cirkev v tomto dokumente vyjadrila veľmi kladný postoj voči iným náboženstvám, hneď v úvodných ustanoveniach: „*Katolícka cirkev nezavrhuje nič z toho, čo je v týchto náboženstvách pravdivé a sväté. S úprimnou úctou hľadá na spôsoby konania a správania, na pravidlá a učenia, ktoré sa síce v mnohom líšia od toho, čo ona sama zachováva a učí, no predsa nezriedka odzrkadľujú lúč Pravdy, ktorá osvecuje všetkých ľudí...*“³⁹ Nasledovné ustanovenie dokonca vyzýva kresťanov, aby spolupracovali s ľuďmi praktikujúcimi iné náboženstvá: „*Preto Cirkev povzbudzuje svojich synov a dcéry, aby s múdrosťou a láskou vydávali svedectvo o viere a kresťanskom živote, nadväzovali dialóg a spoluprácu s vyznávačmi iných náboženstiev a uznávali, chránili i zveľaďovali duchovné, mravné a kultúrno-spoločenské hodnoty, ktoré sa u nich nachádzajú.*“⁴⁰

Aké stanovisko, ale zastáva Biblia voči iným náboženstvám? Existujú určité ustanovenia, ktoré ozrejmujú tieto otázky. Príkladom môže byť Evanjelium podľa Marka: „*Kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený; ale kto neuverí, bude odsúdený.*“⁴¹ Toto ustanovenie priamo nedeheruje iné náboženstvá a viery, ale vyjadruje jasný postoj. Pokiaľ sa daný človek nepokrstí a neuverí svedectvu Biblie, bude odsúdený. Pretože sviatosť krstu sa vyskytuje iba v kresťanskom náboženstve, automaticky odsudzuje ľudí praktikujúcich iné náboženstvo. Ďalšie určujúce ustanovenie nájdeme v Liste Rimanom: „*Lebo ak budete žiť podľa tela, zomriete. Ale ak Duchom umŕtvujete skutky tela, budete žiť.*“⁴² Pokiaľ daný človek nebude žiť v súlade s Duchom Svätým, zomrie. Z toho vyplýva, že iné náboženstvá bez absencie aspektu Ducha svätého poškodia jednotlivcov.

1.5 ZÁVEROM K POJMU NÁBOŽENSKÁ SLOBODA

Aká je definícia náboženskej slobody, môžeme vôbec v súčasnom svete túto slobodu definovať? Ide o komplexný pojem, ktorý sa v priebehu histórie mnohokrát menil, najprv sa týkala výlučne slobody kresťanov a následnú koncepciu formovalo množstvo faktorov ako neskoršie postavenie Katolíckej cirkvi, rozmach liberalizmu, či aktuálna politická situácia v krajinách. Aj keď bol postoj Katolíckej cirkvi dlhodobo značne konzervatívny voči iným cirkvám, resp. náboženstvám, počas Druhého vatikánskeho koncilu bol markantne liberalizovaný v prospech komplexnej náboženskej slobody všetkých náboženstiev a všetkým ľuďom. Na medzinárodnoprávnej scéne pojem náboženská sloboda najlepšie definuje Všeobecná deklarácia ľudských práv, ako výstup snahy medzinárodného spoločenstva o ochranu praktikovania náboženstva naprieč svetom, ktorá podľa nás obsahuje najvýstižnejšiu legálnu definíciu tejto slobody.

Náboženská sloboda, aby sa mohla reálne aplikovať, a nie len teoreticky existovať v právnych predpisoch, musí v sebe zahŕňať dve základné zložky, a to zložku vnútornú (*forum internum*) a vonkajšiu (*forum externum*), na ktoré sa nabalujú ďalšie čiastkové práva, ako právo zmeniť náboženstvo, združovať sa za účelom prejavu náboženstva či právo na vystúpenie zo svojej cirkvi. Vnútornú zložku práva na náboženskú slobodu tvorí právo na svoje vnútorné presvedčenie ohľadom otázky náboženstva a viery, a vonkajšiu formu tvorí právo prejavovať toto presvedčenie aj navonok.⁴³ Právo na náboženskú slobodu je teda právom absolútnym vo

³⁹ Nostra Aetate, ods. 2. Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra_aetate_en.html> [cit. 2023-10-25].

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Mk. 16,16.

⁴² Rim. 8,13.

⁴³ SPRATEK, ref. 9, s. 13 – 14.

verejnoprávnom charaktere,⁴⁴ ktoré v sebe zahŕňa ďalšie individuálne relatívne náboženské práva. Aby sa mohlo aj reálne vykonávať je potrebné zabezpečiť mu oporu v právnom poriadku, nadviazať na neho ďalšie základné ľudské práva a umožniť jeho vykonávanie všetkým občanom so slobodnou voľbou akéhokoľvek náboženstva. V nasledujúcej časti sa budeme snažiť uvedenú definíciu náboženskej slobody aplikovať na právnu reguláciu rokov 1948 – 1991 v JAR.

2 NÁBOŽENSKÁ SLOBODA POČAS APARTHEIDU V JUHOAFRICKEJ REPUBLIKE

Po parlamentných voľbách v JAR v roku 1948 bola zostavená vláda, ktorá otvorene podporovala rasistickú politiku apartheidu (oddelené spoluzitie obyvateľov rôznych rás). V štáte už fungovala segregácia farebného (pozn. išlo o obyvateľstvo zmiešaného pôvodu, prevažne z afrických kmeňov) obyvateľstva.⁴⁵ Vo svojej podstate išlo o diskriminačnú politiku, ktorá riadila vzťahy medzi bielou menšinou v štáte a ostatnými obyvateľmi do 90. rokov 20. st.⁴⁶

2.1 NÁBOŽENSKÁ SLOBODA V APARTHEIDNEJ LEGISLATÍVE JUHOAFRICKEJ REPUBLIKY

Primárnym právnym predpisom s potrebou analýzy je ústava, ako základný zákon štátu. Prvou ústavou je ústava JAR z roku 1909, pričom jej ustanovenia majú predovšetkým exekutívny a územnosprávny charakter, než ľudskoprávny, preto v nej nenájdeme právny rámec náboženskej slobody.⁴⁷ Kde ale nájdeme určitú spätosť s kresťanskou vierou sú ústavy z rokov 1961 a 1983. Prvá vyjadruje postoj k bohu, hneď v preambule: „*V pokornej podriadenosti Všemohúcemu Bohu, ktorý riadi osudy národov a dejiny ľudí; ktorý zhromaždil našich predkov z mnohých krajín a dal im túto ako ich vlastnú; kto ich viedol z pokolenia na pokolenie; kto ich zázračne vyslobodil z nebezpečenstva, ktoré ich sužuje. My, ktorí sme tu v parlamente zhromaždení, vyhlasujeme, že zatiaľ čo my, sme si vedomí našej zodpovednosti voči Bohu a človeku...*“⁴⁸ Ako môžeme vidieť, existovala tu určitá spätosť štátnej moci a podriadenosť Bohu zo strany štátu, čím sa vyjadril kladný postoj voči kresťanstvu. V ústave z roku 1983 existuje identická preambula doplnená o nasledovnú vetu: „...*presadzovať kresťanské hodnoty a civilizované normy s uznaním a ochranou slobody viery a uctievania.*“⁴⁹ Týmito ustanoveniami môžeme jednoznačne potvrdiť, že po formálnej resp. legislatívnej stránke, bola náboženská sloboda zakotvená v samotnej ústave. Eventuálny problém môže spôsobiť samotný koncept ochrany slobody viery a uctievania, pretože dané ustanovenie evokuje iba slobodu kresťanstva, resp. kresťanských denominácií. Ďalším je komplexný výklad, ktorý zohľadňuje celý právny poriadok. Aby mohlo ísť o náboženskú slobodu ako sme ju definovali vyššie, musí byť úplná voči všetkým náboženstvám a náboženským skupinám, a taktiež sa musí povoliť všetkým obyvateľom, inak by *de facto* išlo o obmedzenú „náboženskú slobodu“ povolenú iba jednému náboženstvu. Počas režimu apartheidu existovali značné rozdiely vzdelávania v otázkach náboženstva, zákon

⁴⁴ HRDINA, Antonín Ignác. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 59.

⁴⁵ CLARK, Nancy – WORGER, William. *South Africa: The Rise and Fall of Apartheid*. New York: Routledge, 2011, s. 37.

⁴⁶ *Apartheid*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/topic/apartheid>> [cit. 2022-11-21].

⁴⁷ South Africa Act (1909).

⁴⁸ Republic of South Africa Constitution Act (1961). Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <https://en.wikisource.org/wiki/Republic_of_South_Africa_Constitution_Act,_1961> [cit. 2023-10-25].

⁴⁹ Republic of South Africa Constitution Act (1983). Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.gov.za/documents/constitution/republic-south-africa-constitution-act-110-1983>> [cit. 2023-10-25].

o vzdelávacej politike⁵⁰ vyžadoval, aby všetky „belošské“ školy mali výlučne kresťanský charakter, založený na Biblii, s náboženskou výchovou ako povinným predmetom.⁵¹

V JAR existovalo široké spektrum zákonov,⁵² ktoré priamo diskriminovali migrantov z Indie, ktorých pôvodné náboženstvo je hinduizmus. Bola táto minorita diskriminovaná na základe ich etnicity alebo ich náboženstva? Hlavné hinduistické organizácie v čase apartheidu kritizovali množstvo diskriminačnej legislatívy v neprospech Indov. Práve politika apartheidu zasiahla túto komunitu viac, ako akúkoľvek inú. Problém pre Indov a samotného praktikovania hinduizmu, nastal prijatím zákona č. 41/1950 o skupinových oblastiach. V úvode tohto zákona sú striktné vymedzené apartheidné pojmy ako diskvalifikovaná osoba z prevodu nehnuteľností alebo definičné hľadisko jednotlivých rás v zmysle apartheidnej legislatívy.⁵³ Tento zákon zaviedol úplnú kontrolu nad rasovými prevodmi majetku v celom štáte, vysídlil státisíce obyvateľov, rozbil rodiny a komunitné vzťahy.⁵⁴ Efekt predmetného zákona na hinduistické komunity spočíval v samotnej podstate tohto náboženstva, ktoré sa praktikuje v rodinnom kruhu vykonávaním rôznych náboženských obradov a predčítaním náboženských textov, predovšetkým mladším členom rodiny. Vysídľovanie malo za následok kristianizáciu mladších členov rodín (aj vplyvom povolenej iba kresťanskej náboženskej výchovy v školách).⁵⁵ Podobným spôsobom zasiahla apartheidná legislatíva aj africké tradičné náboženstvá. Z definičného hľadiska ide o domorodé náboženské presvedčenie a praktiky Afričanov, (pozn. v kontexte apartheidnej legislatívy sú to pôvodní obyvatelia JAR) založené na tradíciách a viere ich predkov.⁵⁶ Komunita má v tradičnom africkom náboženstve mimoriadne postavenie, prostredníctvom ktorej zdieľajú všetky tradície. Jedinec tu existuje len v rámci komunity a odlúčenie od nej je pre náboženský život domorodých obyvateľov nepredstaviteľná.⁵⁷ Okrem zákonov spomenutých vyššie, túto komunitu zasiahol aj zákon o domorodcoch z roku 1952, ktorý obmedzil ich pracovnú mobilitu. Afričania nemohli odísť z vidieckej oblasti do mesta bez povolenia miestnych úradov.⁵⁸ Ako vidíme, nešlo o priamy legislatívny zákaz náboženskej slobody, ale bez toho, aby politika v štáte zaručovala aj ďalšie ľudské práva a slobody, ani náboženská sloboda sa nemohla rozvíjať a voľne aplikovať, keďže sú na ňu naviazané ďalšie čiastkové práva.

Ústava z roku 1996 bola prijatá ako post-apartheidná, teda jednotlivé segregačné ustanovenia už neobsahuje, naopak, celá druhá časť s názvom Listina práv⁵⁹ obsahuje široký výpočet ľudských práv a slobôd. V čl. 15 s názvom Sloboda náboženstva, viery a názoru, nájdeme

⁵⁰ The National Education Policy Act (1967).

⁵¹ MESTRY, Raj. The constitutional right to freedom of religion in South African primary schools. In *Australia and New Zealand Journal of Law and Education*, 2007, vol. 12, no. 2, s. 57.

⁵² Publication and Entertainment Act (1963) – cenzúrne zásahy, Consolidation Act (1978) – trestné stíhanie zločinu rúhania sa nerešpektujúc nedele a sviatky a Internal Security Act (1982) – zásahy proti disidentským kresťanským organizáciám. Taktiež mnoho ďalších obmedzení ako perzekúcia duchovných, ktorí asistovali pri „zmiešaných“ svadbách, neuznávanie hinduistických a moslimských manželstiev z dôvodu potenciálnej polygamie či tvrdé zásahy proti belochom, ktorí odmietli povinnú vojenskú službu. The Class Areas Bill (1923), Boroughs Ordinance N. 189 (1924), The Areas Reservation and Immigration and Registration Bill (1925), The Asiatic Land Tenure and Indian Representation/Ghetto Act (1946) či mnoho ďalších.

⁵³ Group Areas Act (1950).

⁵⁴ SOUTH AFRICAN HISTORY ONLINE. *The Group Areas Act of 1950*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.sahistory.org.za/article/group-areas-act-1950>> [cit. 2022-12-18].

⁵⁵ SOOKLAL, Anil. A Hindu on Apartheid. In *International Journal on World Peace*, 1991, roč. 8, č. 2, s. 2.

⁵⁶ AWOLALU, Joseph Omosade. What is African Traditional Religion? In *Studies in Comparative Religion*, 1976, roč. 10, č. 2, s. 1.

⁵⁷ SOUTH AFRICAN HISTORY ONLINE. *African Traditional Religion*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.sahistory.org.za/article/african-traditional-religion>> [cit. 2022-12-18].

⁵⁸ Natives (Abolition of Passes and Co-ordination of Documents) Act. no. 67 (1952).

⁵⁹ Inšpirovaná medzinárodnými ľudskoprávnymi predpismi uvedených vyššie.

legislatívne vyjadrenie náboženskej slobody pomerne moderného rázu: „Každý má právo na slobodu svedomia, náboženského vyznania, myslenia, viery a názoru. Náboženské obrady sa môžu konať v štátnych alebo v štátom podporovaných inštitúciách...“⁶⁰

2.2 KREŠŤANSKÉ CIRKVI A APARTHEID

Významným prispievateľom do teórie apartheidu bola Holandská reformovaná cirkev, ktorá bola dominantna kresťanskej tradície medzi vtedajšími vládnucimi Afrikáncami. Nelson Mandela ako neskorší prezident uviedol, že politiku apartheidu podporovala Holandská reformovaná cirkev, ktorá sugesciou vytýčila apartheidu jeho nábožensky základ, v tom zmysle, že Afrikánci boli Bohom vyvoleným ľudom a černosi boli podriadeným druhom. Aj napriek tomuto postoju existovali farnosti, ktoré odmietali tieto praktiky. Rovnako existovali, ale aj kostoly, kde sa stretávali výlučne členovia černošskej komunity.⁶¹

V správe Komisie pre pravdu a zmierenie (angl. Truth and Reconciliation Commission) z roku 1996, ktorá bola zriadená ako post-apartheidný súdny orgán, sa uvádza, že niektoré kresťanské cirkvi podporovali politiku apartheidu. Do popredia sa dostávala tzv. štátna teológia, ktorá legitimizovala politiku apartheidu. Štátna teológia mala ospravedlniť nespravodlivosť a donútiť k poslušnosti a apatii. Len málo cirkví nepripúšťalo rozlišovanie medzi čiernymi a bielymi členmi na bohoslužbách.⁶² Na štátnu teológiu reagoval Kairoský dokument z roku 1985, ktorý bol zostavený černoškými teológmi z mesta Soweto. Rázne odmietol túto koncepciu s príslušnou teologickou argumentáciou, pričom nesmeroval voči konkrétnej cirkvi, ale voči všetkým v štáte.⁶³ V samotnom texte sa uvádza, že ide o hrubé zneužitie teologických konceptov a biblických textov pre vlastné politické účely.⁶⁴

V roku 1982 sa konal kongres Svetovej aliancie reformovaných cirkví v Ottawe s názvom Rasizmus v Juhoafrickej republike.⁶⁵ Kongres ostro odsúdil apartheid v JAR a participáciu cirkví na jeho aplikácii v praxi. Najlepšie toto stanovisko vystihuje úryvok z deklarácie, ktorú prijali: „Vyhlasujeme spolu s černoškými reformovanými kresťanmi z Južnej Afriky, že apartheid je hriech a jeho morálne a teologické ospravedlnenie je výsmechom evanjelia a v jeho pretrvávajúcej neposlušnosti Božiemu slovu, ide o teologické kacírstvo...“⁶⁶ Z tejto časti môžeme vyvodiť záver, že Svetová aliancia *en bloc* odsúdila politiku apartheidu. Podpora jeho praktikovania v JAR bola teda iba zo strany miestnych cirkví, aj keď jednotlivé reformované resp. protestantské denominácie kresťanských cirkví, nemajú organizačne unitárny charakter ako Katolícka cirkev.

Napriek tejto skutočnosti, existovali aj oponenti apartheidu zo strany reformovaných cirkví v JAR. Ako reakcia na deklaráciu, ktorú prijal kongres Svetovej aliancie, bolo prijaté Holandskou reformovanou misijnou cirkvou, tzv. Belharské vyznanie z roku 1986. Išlo o *status confessionis*, v ktorom vyjavili nanovo biblické pravdy vo svetle apartheidu. Napriek skutočnosti,

⁶⁰ The Constitution of the Republic of South Africa (1996), čl. 15. Preklad autora z anglického jazyka. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.gov.za/documents/constitution/chapter-2-bill-rights>> [cit. 2023-10-25].

⁶¹ SHORE, Megan. *Religion and Conflict Resolution: Christianity and South Africa's Truth and Reconciliation Commission*. Abingdon, 2009, s. 39.

⁶² The Report of the Truth and Reconciliation Commission, 1998, vol. 4, s. 59 – 69.

⁶³ STRUBY, Calista. *Church and State: The Impact of Christianity on South African Politics during and Post-Apartheid*. Independent Study Project (ISP) Collection. 2007, s. 10. [online]. Dostupné na internete: <https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3929&context=isp_collection> [cit. 2022-12-26].

⁶⁴ Kairos document (1985). Ch. 2.

⁶⁵ SHORE, ref. 61, s. 53.

⁶⁶ World Alliance of Reformed Churches and Netherlands Reformed Church Decide on Action for Elimination of Apartheid in South Africa. Notes and Documents - United Nations Centre Against Apartheid, no. 5/83.

že ide o dielo teológie oslobodenia, bolo mu vyčítané, že dávaním do popredia potrebu jednoty a zmiernosti maskuje hriech rasizmu.⁶⁷ Už v roku 1978 synoda Holandskej reformovanej misijnej cirkvi vyhlásila, že apartheid, jeho morálne a teologické opodstatnenie je výsmechom evanjelia a teologickým kacírstvom. Rasizmus apartheidu bol na základe tejto synody považovaný za štrukturálny a inštitucionálny hriech.⁶⁸

2.3 POSTOJ KATOLÍCKEJ CIRKVI K OBMEDZENIU NÁBOŽENSKEJ SLOBODY POČAS APARTHEIDU

Z historického hľadiska prišli prví katolícki misionári do Južnej Afriky spolu s portugalskými moreplavcami a prieskumníkmi, pričom už misionársku činnosť v týchto oblastiach vykonávali protestantskí misionári.⁶⁹ Jednotliví vrcholní predstavitelia Katolíckej cirkvi už v roku 1948 odsúdili politiku apartheidu. Biskup Hennemann, ktorý v pastierskom liste adresovanému svojmu vikariátu v Kapskom Meste, opísal apartheid ako škodlivú, nekresťanskú a deštruktívnu politiku.⁷⁰ V roku 1957 bolo po zasadnutí katolíckych biskupov v JAR, vydané vyhlásenie, v ktorom odsúdili národnú rasistickú politiku apartheidu ako vnútorne zlú a teóriu o nadradenosti bielej rasy, na ktorej je založená, ako rúhanie, čo smeruje k potláčaniu viacerých slobôd.⁷¹ Ako môžeme vidieť, postoj Katolíckej cirkvi voči politike apartheidu bol zrejmý už od začiatku roka 1948. Medzi významných bojovníkov proti apartheidu v JAR patrila napríklad anglikánsky arcibiskup Desmond Tutu, ktorý sa svoje činy dostal v roku 1984 Nobelovu cenu za mier.⁷²

Poslednou otázkou v tomto prípade zostáva, aký pohľad na segregáciu obyvateľstva má Biblia, ktorou často argumentovali zástancovia štátnej teológie v prospech apartheidu. Myslíme, že je nespočetne množstvo ustanovení, ktoré protirečia tvrdeniam štátnej teológie JAR, ktorá ospravedlňovala apartheid. Najlepší príklad môžeme nájsť v Knihe Genézy: „*A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril...*“⁷³ Všetci sme obrazom božím, teda aj príslušníci iných rás ako bielej, čo popiera jej nadradenosť podľa politiky apartheidu.

ZÁVER

Na to, či bola porušovaná náboženská sloboda počas apartheidu v JAR je smerodajná definícia náboženskej slobody z čl. 18 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, aj napriek tomu, že ide o rýdzo politický dokument, pretože jej ustanovenia nadobudli z hľadiska medzinárodného práva obyčajový charakter, preto je možné ju aplikovať aj na apartheid v JAR. Zároveň je možné aplikovať aj Deklaráciu OSN o odstránení všetkých foriem intolerancie a diskriminácie na základe náboženstva alebo viery. V zmysle tejto definície môže každý prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, zároveň je tu zakotvené právo na náboženskú výchovu v školách. Tieto aspekty náboženskej slobody boli preukázateľne

⁶⁷ BARGÁR, Pavol. Vina a zmierenie v tieni apartheidu. In *Křesťanská revue*, 2012, roč. 79, č. 6, s. 12 – 13.

⁶⁸ PLAATJIES VAN HUFFEL, Mary Anne. The Belhar Confession: born in the struggle against apartheid in southern Africa. In *Studia Historiae Ecclesiasticae*, 2013, roč. 39, č. 1, s. 3.

⁶⁹ The Report of the Truth and Reconciliation Commission, 1998, vol. 4, s. 61.

⁷⁰ CLARKE, R. G. Apartheid is a heresy. In *Sahistory.org*, s. 6. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.sahistory.org.za/sites/default/files/archive-files2/remar84.7.pdf>> [cit. 2022-29-12].

⁷¹ RACE SEGREGATION CALLED 'INTRINSICALLY EVIL; WHITE SUPREMACY THEORY LABELED 'BLASPHEMY'. In *The Catholic Standard and Times*, 1957, vol. 62, no. 44, s. 9.

⁷² EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. Desmond Tutu. In *Britannica.com*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/biography/Desmond-Tutu>> [cit. 2022-12-29].

⁷³ Gn 1,27.

porušované v JAR, pričom išlo o porušovanie náboženskej slobody najmä vyznávačov hinduizmu a tradičných afrických náboženstiev. Rovnako zastávame názor, že násilným presídľovaním Indov, rozdelením rodín a povolenou výlučne kresťanskou náboženskou výchovou, došlo k porušeniu náboženskej slobody tejto komunity v zmysle praktikovania náboženskej slobody podľa definície Všeobecnej deklarácie ľudských práv a ďalších predpisov, a teda aj keď mali jednotlivé apartheidné zákony rasový, resp. segregačný charakter, porušovali v neopísateľnej miere i náboženskú slobodu obyvateľov JAR, keďže náboženská sloboda nemôže nikdy existovať len sama o sebe.

Bola, ale porušená náboženská sloboda vo vzťahu ku kresťanom? Odpoveď na túto otázku nie je úplne jednoznačná. Apartheidné ústavy sú jednoznačne prokresťanské, čo deklarujú už ich preambuly. V znení segregačných zákonov, pokiaľ bol kresťan beloch, jeho náboženská sloboda nebola nijako obmedzená. Pokiaľ bol príslušník iného etnika, legislatíva túto slobodu okliešťovala. Rovnako to záležalo aj od miestnych cirkevných predstavených, pričom dôležitým aspektom bolo, že katolícki predstavitelia mali voči apartheidu striktné odmietavý postoj, čím taktiež prispeli k smerovaniu jasného stanoviska k náboženskej slobode vnútri Cirkvi, ktorého snahy vyvrcholili počas Druhého vatikánskeho koncilu.

V diskusiách na celom svete na témy ako náboženská sloboda, boj za politické práva a práva žien, sa stále viac ukazuje stará pravda, že ľudská sloboda je nedeliteľná. Preto je ilúziou hovoriť o náboženskej slobode v spoločnosti, v ktorej existuje hrubé utláčanie a diskriminácia, je ilúziou myslieť si, že muži sú slobodní, ak sú ženy utláčané. Rovnako je ilúzia myslieť si, že kresťania môžu byť slobodní, pokiaľ moslimom, hinduistom a prívržencom afrických tradičných náboženstiev je odopretá ich úplná náboženská sloboda.⁷⁴

⁷⁴ SAAYMAN, Willem. Religious freedom in apartheid South Africa. In *Collection of papers presented at the 17. symposium of the Institute for Theological Research at University of South Africa*. Pretoria. 1993, s. 45.